

УРАХУВАННЯ ДИНАМІКИ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ ПІД ЧАС РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ МІСТА

У статті розглядаються особливості формування ціннісних орієнтирів населення, що залежать від домінуючих тенденцій економічного розвитку. На базі використання концептуальної схеми теореми Інглхарта запропоновано методологічні основи врахування динаміки системи цінностей під час розробки стратегії міста. На підставі порівняння структури найбільш відомих досліджень суспільних цінностей, що проводяться у Німеччині, США та Великій Британії, з форматом та результатами дослідження, що було проведено у Дніпропетровську та Львові, сформульовано практичні рекомендації щодо розробки проектів стратегічного розвитку, які орієнтовано на системи цінностей, що перебувають у фазі трансформації.

Ключові слова: системи цінностей, інтереси, опитування громадської думки, теорема Інглхарта, стратегічне планування розвитку території.

Вступ. Питання розробки стратегії регіональних утворень (міста чи окремого адміністративного регіону) є комплексним та дуже складним, насамперед завдяки тому, що під час його вирішення треба не тільки визначити загальне бачення та найбільш важливі перспективи розвитку, але й врахувати поточні інтереси різних зацікавлених сторін – місцевої громади, бізнесу, політичних організацій, влади та ін. Дуже розповсюдженою є ситуація, коли такі інтереси (що можуть навіть не мати вузькокорпоративного характеру) не тільки не збігаються, але є протилежними.

З урахуванням цієї особливості дуже важливим є визначення об'єктивних передумов формування інтересів окремих верств населення, політичних сил та суб'єктів економічної діяльності. Виправданою є гіпотеза про те, що такі інтереси досить сильно залежать від системи цінностей, яка є властивою більшості мешканців конкретного регіонального угруповання, більшості представників окремої політичної сили, більшості представників бізнесу певного масштабу. Зрозуміло, що такий підхід не є всеохоплюючим, тобто всі аспекти інтересів окремої групи (регіонального угруповання, партії, верстви бізнесу), визначаються винятково суб'єктивною системою цінностей, але система цінностей чинить найбільш важливий вплив на механізм формування інтересів.

Слід зауважити, що питання виникнення окремих ціннісних переваг досить детально розглядаються у науковій літературі. Одним з найбільш відомих авторів, що мають вагомий доробок стосовно цього питання, є Інглхарт [1, 2], що вперше визначив припущення про принципову зміну в системі цінностей на користь так званих постмодерністських цінностей (громадської свободи, демократії та ін.), яке має ім'я теореми Інглхарта. Але в науковій літературі майже невідомі спроби пов'язати ані самі цінності, ані їхню динаміку з процесом формування інтересів, що підлягають врахуванню під час розробки стратегії регіонального або загальнонаціонального масштабу. Поодинокі роботи у цьому напрямі існують, наприклад, під час узагальнення загальнонаціонального опитування ALLBUS у Німеччині (1994–2006 рр., [3, 4]) було ідентифіковані інтереси різних географічних регіонів у категоріях системи цінностей, але зга-

дане дослідження було спрямоване на вивчення процесу вирівнювання розвитку західних та східних земель Німеччини після об'єднання, тобто таке дослідження має досить вузькоспеціалізований характер.

Постановка завдання. Тому питання врахування системи цінностей та її динаміки під час розробки стратегії міста чи іншого регіонального утворення є дуже важливим та актуальним, особливо з точки зору вдосконалення процесу розбудови відкритого суспільства в Україні в контексті прискорення інтеграції до світового та європейського простору.

Виходячи з вищезгаданого, до завдань цього дослідження належать:

- визначення системи цінностей на рівні регіону (міста);
- порівняння регіональної системи цінностей із загальнонаціональною та міжрегіональними порівняннями;
- визначення каналів впливу ціннісних орієнтацій на сприйняття стратегічного бачення та стратегічних цілей на регіональному (місцевому) рівні;
- ідентифікація суспільних інтересів, що є похідними з актуальної системи цінностей;
- визначення механізму сприйняття стратегічного бачення та місії, закладених у програму стратегічного розвитку міста з боку верств населення, що поділяють різні системи цінностей;
- визначення напрямів урахування ефектів залежності сприйняття цінностей та напрямів можливого вдосконалення процесу зміни ціннісних орієнтацій мешканців регіону.

Результати дослідження. Для вирішення першого та другого завдань було використано результати соціологічного дослідження, що стосується визначення локальної системи цінностей на рівні м. Дніпропетровська та м. Львова [5]. Згадане дослідження проводилося на замовлення Українського бізнес-клубу «Develop your business» наприкінці 2009—початку 2010 рр. Під час опитування було застосовано стандартні методи збору та обробки соціологічної інформації. Незважаючи на те, що автори дослідження не претендують на сувору статистичну значущість результатів, за їхнім визначенням, похибка становить 3,5% (при 2158 респондентах), що перебуває у межах довірчого інтервалу. Тобто наведені дані можна використовувати як базу для проведення ґрунтовних узагальнень.

Для вирішення другого та третього завдання дослідження було використано загальні положення та наслідки теореми Інґльхарта [1]. Їхній зміст було інтерпретовано у контексті вирішення завдання врахування поточної системи цінностей під час розробки стратегії міста. Крім того, концептуальний механізм зміни ціннісної орієнтації, що був уперше відтворений Інґльхартом на підставі моніторингу результатів періодичних соціологічних обстежень у США за період з 1965 по 1978 рр., було використано для побудови механізму суспільного сприйняття актуальності та порівняльної важливості окремих орієнтирів стратегічного розвитку міста. Незважаючи на те, що уявлення Інґльхарта мають концептуальний та якісний характер, їх можна використовувати як методи аналізу та експертизи складних процесів динаміки соціальних інтересів та цінностей.

Для вирішення п'ятого завдання дослідження було використано власні гіпотези та концептуальні підходи авторів, які полягають у тому,

що внаслідок врахування характеру суспільних ціннісних орієнтацій під час розробки, обговорення та прийняття стратегій розвитку міста чи іншої одиниці адміністративного поділу, суттєво змінюється результат, якій підлягає втіленню. Можна навіть увести класифікацію стратегій з точки зору переважної орієнтацій на певну систему цінностей, яку дуже зручно вживати при аналізі та оптимізації процесів стратегічного розвитку міста або регіону.

Соціологічне дослідження, що було проведено у Дніпропетровському та Львівському регіоні наприкінці 2009—початку 2010 рр., включало в себе такі групи змінних:

- Демографічний портрет мешканців регіону.
- Ставлення до родини та сімейних цінностей.
- Ставлення до традицій.
- Сприйняття та ставлення до змін.
- Ставлення до підприємництва.
- Люди та суспільство.
- Ставлення до адміністративної та політичної влади.
- Толерантність.
- Розуміння важливості доступу до інформації.

Усього до опитування було включено 73 змінні.

Для порівняння наведемо перелік головних груп змінних, що залучено до дослідження ALLBUS (Die Allgemeine Bevölkerungsumfrage der Sozialwissenschaften – нім.: *загальне соціологічне опитування населення*), яке проводиться у Німеччині з 1980 р.:

- Оцінка економічної ситуації в країні.
- Політичні переваги та залученість до політичної діяльності.
- Ставлення до процесів об'єднання Німеччини.
- Ставлення до соціальної нерівності та майнового становища.
- Довіра до суспільних інституцій та організацій.
- Гордість бути німцем.
- Ставлення до мігрантів та національних меншин.
- Прихильність до різних політичних регіонів.
- Родина та виховання дітей.
- Ставлення до абортів.
- Питання здоров'я та здорового способу життя.
- Важливість якості життя та характеристики зайнятості.
- Способи проведення вільного часу.
- Використання засобів масової інформації.
- Релігійність та приналежність до церкви.
- Турбота про навколишнє середовище та боротьба із забрудненням.
- Ставлення до адміністративної влади.
- Ставлення до амністії правопорушників та острах злочинів.
- Девіантна поведінка та засоби запобігання.

Усього опитування дозволяє визначити майже 3500 змінних, що потім піддаються статистичній обробці, в тому числі безпосередньо на сайті дослідження: <http://www.gesis.org>.

Широкомасштабне соціологічне опитування GSS (General Social Survey – англ.: *загальне статистичне опитування*), що з 1972 р. впро-

ваджується у США, включає більше 5000 змінних. Можна виділити такі найбільш потужні групи змінних:

- Ставлення до військової служби та призову.
- Соціальні мережі та соціально-політична ангажованість.
- Ставлення до релігії.
- Міжрасові відносини та мультикультуризм.
- Родинна мобільність.
- Кваліфікація, компетентність та залучення до професійних організацій.
- Медичне обслуговування та медична етика.
- Цінність прав та свобод, альтруїзм.
- Інформаційне суспільство.
- Ставлення до свободи носіння зброї.
- Якість умов праці та зовнішнього оточення на місцях працевлаштування.
- Психічне здоров'я.
- Ставлення до імміграції.
- Задоволеність оплатою праці.
- Ставлення до осіб з фізичними вадами.

Аналогічно ALLBUS статистичну обробку змінних GSS можна виконати безпосередньо на сайті дослідження: <http://www.norc.org>.

Майже кожна країна світу здійснює аналогічні дослідження, але за рівнем масштабності згадані два дослідження та BSA (British Social Attitudes Survey – англ.: *британське опитування соціальних цінностей*, сайт: <http://www.britsocat.com>), що проводиться з 1983 р. та включає 661 змінну, які об'єднані у 28 представницьких груп (з урахуванням такої важливої для Великої Британії теми, як ставлення до Північної Ірландії), є найбільш докладними. Тому структуру та логіку саме цих досліджень слід вважати еталонними для визначення можливості застосування результатів інших локальних і загальнонаціональних опитувань при вирішенні питань динаміки системи суспільних цінностей у межах окремої території чи держави в цілому.

Порівнюючи принципи побудови регіонального дослідження з переліченими еталонними підходами, можна зробити висновок, що наявні матеріали можна використовувати під час аналізу динаміки системи цінностей насамперед тому, що у регіональному дослідженні є базові змінні, такі як ставлення до традицій, сприйняття та ставлення до змін, ставлення до підприємництва, ставлення до адміністративної та політичної влади, толерантність, що у комплексі дозволяють відстежувати не тільки динаміку процесу трансформації цінностей, але й прогнозувати.

Результати регіонального дослідження, що стосується визначення локальної системи цінностей у Дніпропетровську, дозволяють зробити такі узагальнення, що безпосередньо стосуються характеру ціннісної орієнтації та переваг мешканців міста [5]:

- ступінь довіри до влади, суспільних інститутів та інших утворень у мешканців регіону вражаюче низький – до 70% схильні вірити лише собі. При цьому 86,5% не мають та не бажають мати ніякого відношення до будь-якої політичної партії чи суспільної організації;
- головними потребами, що мають мешканці регіону, є економічні потреби чи потреби захищеності – так матеріальні фактори й різні на-

прями захищеності (юридична, медична, гарантування можливості забезпечення дітей) відзначаються респондентами, як такі, що є недо-статніми. Та навпаки – впевненість у собі, самостійність у прийнятті рішень, вміння пристосовуватися до нових умов життя не відзначаються як дефіцит;

– джерелом власної захищеності певна більшість мешканців регіону (52,1%) вважають державу, тобто ці люди висловилися різною мірою позитивно на користь припущення, що достойне життя їм повинна забезпечити держава. Слід відзначити, що тільки 10,2% опитаних мають надію, що їх у принципі можуть захистити громадські організації, 7,4% – політичні партії, 8,9% – роботодавець, тоді, як у державу-захистника вірять 25,9%;

– ставлення до змін у населення здебільшого негативне, ніж позитивне – про це свідчить те, що тільки 32,4% респондентів дали стримано позитивну оцінку змін, 38,9% є прихильниками стабільності, 25,5% ставляться до змін нейтрально чи байдуже. Слід зауважити, що такі питання, як ставлення до змін дають досить великий відсоток так званих соціально виправданих відповідей, тобто у реальності ставлення населення до змін дещо гірше, ніж це публічно визнається.

Дуже показовим є результат, який полягає у тому, що всі визначені тенденції зберігаються і в дослідженні, яке було проведено у Львівському регіоні, відмінності виявляються тільки у характерних відсотках. Крім того, до міжрегіональних відмінностей, що були висвітлені при проведенні дослідження, слід віднести відзначені у [5] особливості оцінки рівня комфортності житла у Дніпропетровському та Львівському регіонах, ставлення до екологічної обстановки та виділення головних проблем територіальної громади. Це непрямо свідчить, що сучасний стан системи суспільних цінностей та головні тренди її розвитку, які було відтворено за допомогою даних дослідження є універсальними для України у цілому.

На жаль, в Україні доки не проводиться системний аналіз процесів трансформації суспільних цінностей на базі масштабного опитування, існують (з 2000 р.) опитування, що адресуються до питань оцінки економічного стану та перспектив його розвитку, які проводяться відомою соціологічною компанією GfK для Інституту перспективних досліджень (www.icps.kiev.ua). Тому зроблений вище висновок щодо узагальнення певних регіональних результатів на загальнонаціональному рівні має самостійну цінність.

Спираючись на виявлені тенденції, що у певному сенсі можна розповсюдити на рівень України в цілому, можна зробити такі висновки щодо напрямку змін у системі цінностей та факторів, що прискорюють чи загальмовують ці зміни:

– існує певне протиріччя між очікуваннями захисту (в тому числі – захисту економічного добробуту) з боку держави і тотальною зневірою населення у державі, її інститутах та суспільних механізмах захисту (самозахисту) за умов того, що саме незахищеність і недостатність певних компонентів матеріального добробуту пригадується як одна з головних проблем;

– існує протиріччя між переважною орієнтацією на цінності матеріального добробуту і захищеність, що належить до системи класичних

цінностей, і досить малою схильністю до змін, перегляду власної системи поглядів та життєвих цілей.

Слід зауважити, що аналіз результатів ALLBUS, BSA та GSS дозволяє зробити висновок, що у певному сенсі послаблює другу з виділених проблем формування сучасної системи цінностей – протягом значного періоду часу респонденти висловлювались на користь стабільності та виявляли стримане (та навіть прохолодне) ставлення до змін, але певні та навіть дуже потужні перетворення системи цінностей відбувалися всупереч інертності та схильності до стабільності. Сам факт, що широкомасштабні опитування почали впроваджуватися у країнах–лідерах економічного розвитку приблизно в однаковий час є наслідком того, що найбільш помітні зрушення у системі цінностей почали виникати у 80-х роках минулого століття на тлі переважної прихильності до стабільності та економічного добробуту.

Щодо першої проблеми, яка виникає в аспекті трансформації системи суспільних цінностей, можна зауважити, що вона може бути інтерпретована як прихований механізм переорієнтації на постмодерністські цінності, який полягає у такому: зневіра у державі та її інститутах, як можливого гаранті захищеності може призвести до переоцінки відносної цінності власних прав та свобод як єдиної можливої гарантії захисту за рахунок власних якостей, здібностей та можливостей.

Теорему Інґльхарта в адаптації до завдань цього дослідження можна звести до системи таких тез:

- зміни у світогляді людей, глибинні й масові, змінюють вигляд економічного, політичного і соціального життя: трансформуються політичні та економічні цілі, релігійні норми і сімейні цінності;

- ці зміни, у свою чергу, впливають на темпи економічного зростання, стратегічні настанови політичних партій і перспективи для демократичних інститутів;

- на всьому просторі передового індустріального суспільства для все більшої частини населення набувають зростаючої значущості свобода вираження і політична участь.

Зміни в культурі можна розглядати як породжувані соціальними та етичними змінами, а можна в них самих убачати фактор останніх; можна, нарешті, вважати ці впливи взаємними але, як би то не було, вищевведені тези, зрозуміло, свідчать про те, що системи переконань на масовому рівні й глобальні зміни тісно пов'язані.

Протягом століть більшість людей була дуже серйозно стурбована загрозою суворих економічних нестатків, а то й голоду, що й призвело до суттєвого ухилу до цінностей захищеності та матеріального добробуту. Однак історично безпрецедентний ступінь економічної безпеки, якої зазнало повоєнне покоління в індустріальних суспільствах, вів до поступового зрушення пріоритету від «матеріалістичних» цінностей (коли упор робиться насамперед на економічну і фізичну безпеку) до цінностей «постматеріальних» (коли на перший план висуваються самовираження і якість життя).

Кількісно теорема Інґльхарта являє собою твердження, що перехід у напрямі постматеріальних (постмодерністських) цінностей стався, коли останні стали поділяти більш ніж 60% населення. Слід зауважити, що в

США такий перехід відбувся наприкінці 70-х років, на чому й побудовані праці Інґльхарта, в європейських країнах цей перехід відбувся ще пізніше, у 80-ті та 90-ті роки (якщо враховувати об'єднану Німеччину). Тобто перехід до постмодерністських цінностей не можна вважати остаточним, особливо стосовно європейських країн.

Більш того, економічна криза 2008–2010 рр. внесла певні корективи у динаміку процесу трансформації цінностей. Наприклад, на традиційному форумі Ради Європи «За майбутнє демократії» цього року мова йшла про кризу демократії. Одна з головних тез полягає в тому, що демократія втрачає реальні механізми, люди все менше впливають на політиків. Тобто на тлі кризи, коли, по-перше, сама захищеність та економічна безпека опиняються під загрозою, виникає досить жорстка необхідність делегування адміністративній владі додаткових повноважень, що веде до певного згорання демократичних механізмів. Таке делегування є невід'ємною реакцією на темпи та потужність кризових процесів, які не можуть бути компенсовані виключно економічними механізмами без адміністративного втручання (див., наприклад, [6], де наводиться порівняння між швидкістю певних базових макроекономічних закономірностей та характерними часовими параметрами нестійких процесів у економіці, які потребують компенсації).

Слід зауважити, що певні проблеми з виконанням теореми Інґльхарта у країнах–лідерах економічного розвитку виникали ще до кризи, та були зумовлені об'єктивною суперечністю, що існувала між реальним та уявним рівнем захищеності та добробуту. Дійсно, якщо спільно з цінностями проаналізувати динаміку такого показника як економічні очікування, то можна дійти такого висновку: як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні, в європейських країнах і США має місце суттєва переоцінка перспектив розвитку економічної системи, яка досить часто суперечить реальності.

У зв'язку з цим можна зробити висновок, що у певному сенсі перехід до цінностей постмодернізму є трендом, що базується на дуже цікавому виді інерції сприйняття. Ця інерція виникає завдяки випередженню суспільною свідомістю реальної якості та змісту економічних процесів. Тобто каналу впливу, який пов'яже глобальні зміни й системи переконань на масовому рівні, властивий наведений ефект підсилення, що перекручує реальний причинно-наслідковий зв'язок.

У цьому контексті дуже симптоматичними є рекомендації форуму Ради Європи «За майбутнє демократії» [7], сформульовані в аспекті протидії зазначеній тенденції: пропонується запустити самопідтримуючий механізм активізації позицій суспільства та громадських (державних) інститутів, стимулювати людей до більш активної політичної позиції, а політиків – до створення умов, які дозволяли б суспільству самостійно визначати власне життя. До складу інструментів підтримки функціонування цього механізму пропонується включити вже досить відомі компоненти концепції, що має назву демократії участі: референдуми, ініційовані знизу та визнані владою, електронне управління, постійну співпрацю влади з активними громадянами з громадських організацій у процесі розробки та реалізації політики, повний доступ до публічної інформації.

На думку авторів дослідження, реальний сенс таких заходів полягає у подальшому перекручуванні реального причинно-наслідкового зв'язку між глобальними економічними змінами й системою переконань на масовому рівні заради концепції, що вважається соціально виправданою. Особливо це стає зрозумілим, якщо врахувати той факт, що початок XXI-го ст., на думку більшості дослідників економічного циклізму, є періодом, коли виникає накладення понижуючих фаз декількох глобальних циклів, що є принциповою загрозою реальній захищеності та стабільності добробуту.

Повертаючись від наведених загальних суджень про особливості трансформації суспільних інтересів, що є похідними з актуальної системи цінностей та механізму сприйняття стратегічних аспектів економічного розвитку, до практичних питань урахування ефектів сприйняття цінностей та напрямів можливого вдосконалення процесу зміни ціннісних орієнтацій мешканців регіону, можна запропонувати такий класифікаційний принцип поділу стратегій розвитку регіону – класифікація з точки зору переважаючих цінностей. Загальні риси альтернативних стратегій, що виокремлюються відповідно до цього принципу, зведено у табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація стратегій точки зору переважаючих цінностей

Стратегії, що базуються на традиційних цінностях	Стратегії, що базуються на постмодерністських цінностях
Соціальний і економічний поділ стратегій гіпертрофований	Основний поділ стратегій – екологія та розвиток суспільства
Формулюються строго вимірювані орієнтири	Орієнтири є якісними
На виході розробки – календарний план, програма дій	На виході розробки – перелік пріоритетів

Враховуючи наведені вище міркування про випередження у каналі впливу, що пов'язує глобальні економічні змінами і систему переконань на масовому рівні, та беручи до уваги той факт, що актуальна система цінностей знаходяться у фазі трансформації, слід зробити висновок про те, що найбільш ґрунтовною буде така стратегія розвитку територіального угруповання, яка базується на суперпозиції традиційних та постмодерністських цінностей і має комбінацію характеристик, що наведені у табл. 1.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи аналіз динаміки системи цінностей під час розробки стратегії можна зробити такі висновки:

На рівні регіону та держави у цілому склалися початкові передумови сучасної трансформації системи цінностей у бік цінностей постмодернізму, що має бути враховано під час створення та пропаганди стратегії розвитку.

Є підстави вважати, що у кінцевому випадку більшість населення регіону буде залучено до стратегії, що відповідає сучасному набору цінностей.

У випадку суттєвої та швидкої переорієнтації стратегії на постмодернізм виникає блокування каналів сприйняття стратегічного бачення

та місії, тому врахування сучасної системи цінностей на рівні розробки стратегії має бути послідовним та досить повільними процесом.

Список використаної літератури

1. R. Inglehart. The silent revolution in Europe: intergenerational change in post-industrial societies / R. Inglehart // *American Political Science Review*. – No. 65. – 1977. – P. 991–1017.
2. Inglehart R. *Culture Shift in Advanced Industrial Society* / R. Inglehart. – Princeton, 1990.
3. Michael Terwey. ALLBUS: A German General Social Survey. In: *Schmollers Jahrbuch. Zeitschrift für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften* / Michael Terwey // *Journal of Applied Social Science Studies*. – 2000. – Nr. 120. – P. 151–158.
4. Michael Terwey and Horst Baumann. *German General Social Survey. ALLBUS / Michael Terwey and Horst Baumann // GGSS Cumulation 1980–2006 (ZA-Study-No 4243), Electronic Codebook, integrated Data File, and Survey Description*. – Cologne and Mannheim: GESIS, 2008.
5. Задоя А.А. Ценностные ориентиры как основа стратегического планирования развития территорий / А.А. Задоя // *Європейський вектор економічного розвитку*. – 2010. – № 2. – С. 5–17.
6. Момот В.Є. Квантовый подход к интерпретации нелинейных эффектов развития сложных экономических систем / В.Є. Момот // *Бюлетень Нобелівського Міжнародного економічного форуму*. – 2009. – № 1. – С. 42–54.
7. Сюмар Вікторія. Про демократію, журналістику та політиків, або Лист у відповідь / Вікторія Сюмар // <http://www.pravda.com.ua/columns/2010/11/1/5534988>

В статье рассматриваются особенности формирования ценностных ориентиров населения, которые зависят от доминирующих тенденций экономического развития. На основе использования концептуальной схемы теоремы Ингльхарта предложены методологические основы учета динамики системы ценностей при разработке стратегических планов развития города. На основе сравнения структуры наиболее известных исследований общественных ценностей, которые проводятся в Германии, США и Великобритании, с форматом и результатами исследований, которые проводились в Днепропетровске и Львове, сформулированы практические рекомендации по разработке проектов стратегического развития, ориентированные на системы ценностей, находящиеся на этапе трансформации.

Ключевые слова: системы ценностей, интересы, опрос общественного мнения, теорема Ингльхарта, стратегическое планирование развития территории.

In article the specific features of social values depending from global economics trends are analyzed. In the framework of Inglehart theorem some basic treatments for social values dynamics in process of municipal strategy development are proposed. On the basis of comparison between the most well-known surveys which run in Germany, USA and Great Britain and survey which were conducted in Dnepropetrovsk and Lvov region some practical advises towards municipal strategy focus at changing social values are formulated.

Key words: system of values, interests, opinion polls, Inglehart Theorem, strategic planning of territory development.

Надійшло 15.10.2010.